

ENEMO

European Network of Election
Monitoring Organizations
International Observation Mission
Ukrainian Presidential Elections 2004

Європейська мережа організацій,
що спостерігають за виборами
Міжнародна місія спостереження
Президентські вибори в Україні - 2004

ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО СПОСТЕРІГАЮТЬ ЗА ВИБОРАМИ МІЖНАРОДНА МІСІЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ - 2004 31 ЖОВТНЯ, 2004

ENEMO – це група громадянських організацій із 16 країн колишнього Радянського Союзу та Східної Європи. Ці громадянські організації є ведучими національними групами, що спостерігають за виборами у своїх країнах, які загалом спостерігали більше, ніж за 110 виборами у різних країнах, а також підготували більше ста тисяч спостерігачів. Мета ENEMO – надавати підтримку міжнародній спільноті у її зацікавленості та розвиткові демократії в Україні, оцінювати умови проведення виборів та політичне середовище, а також готувати точні та неупереджені звіти. Місія організацій – оцінка виборчих процесів у порівнянні з міжнародними стандартами справедливих виборів, а також відповідних показників в українському законодавстві та Конституції. ENEMO визнає, що в решті-решт вірогідність виборчого процесу буде оцінювати український народ.

Починаючи з 19 жовтня 2004 року, п'ятдесят досвідчених спостерігачів ENEMO спостерігали довиборче середовище в усіх областях України. 31 жовтня, спостерігачі були присутніми майже на 300 виборчих дільницях. Протягом усього процесу, спостерігачі ENEMO отримували активні допомогу у виборчих комісіях усіх рівнів. Місія висловлює подяку за цю підтримку та сподівається на подальшу співпрацю.

Цей звіт підготовлено на основі спостережень постійних спостерігачів за процесами, які передували виборам та в день виборів.

ПІДСУМОК СПОСТЕРЕЖЕНЬ

Протягом передвиборчого періоду не було створено основи для справедливої політичної конкуренції та забезпечення усіх прав виборців. Арешти, погрози, залякування активістів НУО, тиск на студентів та урядових службовців, неправомірне використання державних ресурсів, насильство та значний дисбаланс у засобах масової інформації були задокументовані спостерігачами ENEMO, а також спостерігачами з OSCE та інших національних та міжнародних спостережних груп. На основі сотень фактів, виявлених власними спостерігачами, місія ENEMO вважає, що проблеми під час передвиборчого періоду були потенційно достатньо серйозними для того, що вплинути на результати виборів.

31 жовтня, у день виборів, значні порушення у списках виборців, зареєстровані практично в кожній області, призвели до того, що значна кількість виборців була позбавлена можливості проголосувати. Перевезення організованих груп виборців до Києва та до інших головних міст зробило свій внесок до загальної атмосфери залякування, яке було характерним для передвиборчого періоду та яке підірвало впевненість у справедливості виборів.

Хоча остаточні результати ще не були офіційно проголошені, другий тур виборів видається цілком вірогідним. Якщо другий тур буде проводитися, 21 листопада ENEMO збирається різко збільшити свою присутність та направити понад 1,000 спостерігачів до всіх регіонів України. ENEMO вважає, якщо загальне виборче середовище, як і процеси керування виборами, будуть покращені протягом наступних тижнів, громадську довіру до всього процесу буде відновлено. На цьому ж етапі, справедливість виборчого процесу ставиться під сумнів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

- Для забезпечення дотримання закону, уряд повинен видати чіткі вказівки своїм підлеглим стосовно того, що державні службовці повинні діяти неупереджено, і що державні ресурси не можуть бути використані для захисту тих чи інших політичних інтересів.
- Студенти, як і інші виборці, мають право голосувати в ситуації, вільній від залякування. Адміністрації університетів, особливо активних у підтримці кампанії Януковича, повинні отримати вказівки про необхідність утриматися від спроб вплинути на голосування студентів. Прокураторам необхідно забезпечити виконання законодавчих актів, спрямованих проти тиску на студентів та державних службовців.
- ENEMO підтримує інтерес, який виказала Центральна виборча комісія до виправлення проблем зі списками виборців. Для того, щоб відновити довіру до цих списків, Центральна виборча комісія повинна вжити негайних та прозорих заходів для їх оновлення. Виправлені списки повинні бути відкрито розміщені у зручних місцях, для того, щоб виборці могли перевірити свої імена. ЦВК, політичні партії, кандидати, НУО повинні перевірити свої назви та імена у списках виборців до дня виборів. У день виборів, територіальні виборчі комісії та суди повинні бути укомплектовані достатньою кількістю персоналу та іншими ресурсами, щоб мати змогу вчасно реагувати на всі скарги та дати змогу проголосувати всім, хто бажає це зробити.
- In accordance with the spirit of the electoral law, incumbency should not be used to provide unfair media coverage.
- Both candidates, as well as the Ukrainian government should commit to a peaceful, transparent, and fair electoral process.

ПЕРІОД ДО ВИБОРІВ

I. НЕПРАВОМІРНЕ ВИКОРИСТАННЯ АДМІНІСТАРТИВНИХ РЕСУРСІВ

Для передвиборчого періоду було характерним неправомірне використання державної влади та адміністративних ресурсів. Спостерігача помітили, що численні державні службовці віддавали безпосередні накази державним закладам, таким як середні школи, університети тощо, стосовно організації та підтримки передвиборчої кампанії Януковича. Вони також не

забезпечували кандидатам рівних умов для проведення кампаній, використовуючи урядові події та державні свята для підтримки кампанії Януковича, а також втручалися у розповсюдження матеріалів інших кандидатів. Місія ENEMO отримала звіту з багатьох регіонів про дії з боку урядових структур, націлених на те, щоб тиском або вмовлянням переконати виборців підтримати Януковича. Гостріше за все, мабуть, адміністративний тиск відчували фермери, яким погрожували відключенням від газопостачання, відмовою у виданні сільськогосподарських кредитів, припиненням оренди земельних ділянок чи тракторів у випадку, якщо вони не голосуватимуть за Януковича.

(А) Тиск на студентів:

Багато спостерігачів ENEMO доповідали про те, що ректори університетів були керівниками виборчих штабів Януковича. Спостерігачі ENEMO у більшості областей особисто розмовляли зі студентами, яких примушували відвідувати акції чи розповсюджувати агітаційні матеріали на підтримку Януковича, або ж до яких застосовували санкції за участь у кампанії Ющенко – інколи це супроводжувалось погрозами стосовно позбавлення стипендії чи місця в гуртожитку. Серед таких університетів можна назвати Кам'янець-Подільський державний університет, медичний та педагогічний університет в луганську, Черкаський національний університет, Таврійський університет, Медичний інститут, Політехнічний інститут, Інженерно- педагогічний інститут в Одесі, та Тернопільський медичний інститут.

Спостерігачі ENEMO відмітили наступні інциденти стосовно студентів, які викликають особливе занепокоєння:

У Харківському авіаційному інституті студентам із інших міст відмовляли у видачі відкріпних талонів, змушуючи їх голосувати у Харкові, на виборчих дільницях, де адміністрація могла б прослідкувати за голосуванням. Такі ж випадки трапилися в Тернополі та Луганську.

Студентів Миколаївського державного університету змусили відвідати акцію на підтримку Януковича, яка проходила 18 жовтня. Тим, хто не бажав брати у ній участь, погрожували поганими оцінками на екзаменах та позбавленням стипендії. Стіни цього університету, як і багатьох інших університетів по всій Україні, були обклеєні величезними плакатами “Молодь підтримує Януковича”. Від студентів також вимагали відвідувати акції та брати участь у кампанії на підтримку Януковича в Житомирському державному університеті, Миколаївському державному університеті, а також у школах Херсона, Сум, та інших міст.

- Сім'ї приблизно 250 студентів Запорізького державного університету, Запорізького національного технічного університету та медичного університету, які відвідали акцію на підтримку Ющенко 16 жовтня у Києві, отримали телефонні дзвінки з погрозами від місцевих органів міліції. Після того, як студенти повернулися до своїх університетів, їх змусили написати записки на ім'я ректорів, із поясненнями, чому вони були присутніми на акції. Наступного тижня, ті ж самі сім'ї отримали телефонні дзвінки із порадами утримати студентів удома і не дозволити їм відвідати акцію на підтримку Ющенко, яка відбувалася в Києві 23 жовтня. Такі ж спроби перешкодити студентам відвідати акції на підтримку Ющенко були зареєстровані у Черкаському державному технологічному університеті, Аграрному університеті в Білій Церкві, у Полтавському технічному університеті, Кіровоградському державному технічному університеті, Кіровоградському державному педагогічному університеті, та в інших.

(В) Тиск на державних службовців:

Державних службовців, а також отримувачів державної допомоги, такі, як пенсіонери, змушували відвідувати акції на підтримку Януковича, а також перешкождали їм підтримувати інших кандидатів. Наприклад:

- У Донецьку спостерігачам ENEMO розповіли, що 72 члени організації “Шахтарі-інваліди”¹ припинили роботу на виборчий штаб Олександра Мороза, тому що представники урядових органів пообіцяли їм, якщо вони продовжуватимуть працювати там, то не отримають пенсії.
- 18 жовтня працівників Кам'янець-Подільської швацької фабрики та місцевого цементного заводу відвезли на автобусах на акцію в підтримку Януковича. 23 жовтня, державні службовці Кам'янець-Подільського та Хмельницького – зокрема, працівників медичних закладів та викладачів університетів – також відвезли для участі в акціях на підтримку Януковича. Схожі події були зареєстровані у Херсоні та в інших містах.
- У Хмельницькому, обласні представники виборчих штабів Ющенко, Симоненка та Мороза розповіли спостерігачам ENEMO, що у працівників лікарень, шкіл, університетів та державних закладів вимагали підписувати заяви про підтримку Януковича.

(С) Перевезення робітників до інших областей

Місія ENEMO отримала достовірні звіти про тенденцію, яку підтвердили інші групи спостерігачів, про організоване перевезення великих груп робітників до інших областей у день виборів. Наприклад:

- 27 жовтня, на шахті “Луганська” у Краснодоні, 500 шахтарям було сказано, що видадуть відкріпні талони та відвезуть голосувати у Києві.
- Місія ENEMO отримала декілька звітів від шахтарів Луганської області стосовно організованих спроб перевезення приблизно 10,000 шахтарів до Києва у день виборів. Відповідно до інформації, наданої спостерігачам, керівникам професійних спілок доручили підібрати по 70 осіб на кожній із 150 шахт – загалом 10,500 шахтарів. Цим шахтарям розказали, що їм видадуть відкріпні талони для того, щоб вони могли в Києві проголосувати за Януковича.

(D) Відмова у забезпеченні рівних умов для проведення виборчих кампаній

Місія ENEMO відмітила численні спроби перешкодити виборцям відвідувати акції на підтримку Ющенко чи розповсюджувати агітаційні матеріали, випадки втручання у спроби проведення таких акцій, та проведення агітаційної діяльності на підтримку Януковича з боку державних посадових осіб. Можна назвати деякі показові приклади:

- Групі прихильників Ющенко із Бердянська та Запоріжжя не дали змоги відвідати акцію 16 жовтня у Києві, тому що міліція зняла номерні знаки з усіх автобусів, які того дня їхали із Запоріжжя. Автобуси, які прямували на акцію в Києві, зупиняли також у Сумах, Тернополі та Чернігові.
- На площі Свободи в Харкові було відведене місце для акції, яку проводив Янукович; після цього запити від інших кандидатів були відхилені. Владні структури відкрили на цілому місці Луна-парк та ярмарок.

¹В оригіналі - “Sahter invalidi” - A.Sh.

- У Черкаській області було дозволено використання біл-бордів лише на підтримку Януковича, у зв'язку з тим, що площі було викуплено завчасно, лише по 10 US \$ за місце. У подальшому були зареєстровані випадки, коли в деяких місцях плакати на підтримку Януковича розміщувалися безкоштовно, як інформація, спрямована на “суспільну користь”.
- Постійні спостерігачі ENEMO, які їздили з Києва до інших регіонів, майже одноставно доповідали про розповсюдження матеріалів на підтримку Януковича персоналом поїздів Укрзалізниці.

(Е) Спроби підкупу виборців

Місія ENEMO отримала тривожну інформацію стосовно спроб підкупу виборців, з ініціативи державних посадових осіб, у Сумах, Тернополі, Донецьку, Вінниці, Житомирі та Одесі. Наприклад:

- 25 жовтня, Микола Дрощенко, представник сумської регіональної влади, та Олексій Косач, представник обласної ради, зустрілися з керівниками Охтирської регіональної виборчої комісії, і розповіли їм, що кожен, хто проголосує за Януковича, має отримати від 3 до 4 доларів США. Керівникам начебто пообіцяли по 2000 гривень від штабу Януковича, та по 500 гривень від місцевих владних структур.
- Літня жінка, яка відмовилася назвати своє ім'я, повідомила постійних спостерігачів (ПС), що у селі Сухакалігірка² Тернопольської області декому пропонували гроші – від яких більшість відмовилася – за те, щоб вони проголосували за Януковича. Алла Бучковська, голова жіночої НУО “Союз українок”, розповіла ПС, що вона також має інформацію про спроби підкупу виборців. Вона також назвала суму в 20 гривень.

II. НЕЕТИЧНЕ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ (“ЧОРНИЙ PR”)

Передвиборчий період також був затьмарений значним рівнем акцій, націлених на те, щоб надати виборцям некоректну інформацію або заплутати їх. Серед таких акцій можна назвати випадки, коли певні особи видавали себе за представників іншої групи, щоб спантеличити виборців, розповсюдження матеріалів від імені іншого кандидата, знищення агітаційних матеріалів кандидатів-супротивників.

Місія ENEMO відмітила наступні інциденти, які викликали її особливе занепокоєння:

- По всій країні спостерігачі відмічали значну кількість націоналістичних листівок, метою яких бела дискредитація Віктора Ющенка. Особливо багато таких листівок було розповсюджено в східних областях країни, де більше етнічних росіян; такі листівки закликали “справжніх українців” гуртуватися навколо Ющенка. На документі було вказано, що він розповсюджуються від імені Ющенка, але він від цього відмовився; до того ж, на документі не було вихідних даних.
- Представники виборчого штабу Януковича скаржилися на численні випадки пошкодження його біл-бордів молоддю по всій країні.
- По всій країні спостерігачі помітили численні випадки, коли активісти з символікою кампанії Ющенка зверталися до виборців із проханням заповнити анкету, начебто від його імені. Насправді ця анкета надавала виборцям неправдиву інформацію стосовно програми

²В оригіналі - Sukhakaligirka - A.Sh.

Ющенко. Окрім того, на вулицях можна було помітити людей, які начебто працювали на Ющенко, із американськими прапорами – із натяком на те, що підтримка Ющенко з боку США є незручним питанням для нього.

III. ВИБОРЧІ КОМІСІЇ

Хоча на посаду голів територіальних виборчих комісій (ТВК) та дільничних виборчих комісій (ДВК), їх заступників та секретарів були призначені представники основних кандидатів, усі вони скаржилися на те, що за географічними ознаками розподіл цих посад був дискримінаційним. Комісії у великих містах очолювали представники Віктора Януковича та технічних кандидатів, у той час, як представників опозиції призначали головами ДВК у невеликих селах.

Спостерігачі ENEMO визначили різноманітні недоліки та розбіжності в роботу виборчих комісій у день, що передував дню виборів. Головна проблема, про яку сповіщали протягом передвиборчого періоду, стосувалася неточних списків виборців, у які було внесено померлих, неправильно написані імена, а деяких імен не було взагалі. Спостерігачів ENEMO також стурбувало те, що значна кількість членів ДВК не відвідували засідання комісії, через що на засіданнях неможливо було зібрати кворуму.

(А) Приклади неточностей у списках виборців

- Спостерігачі ENEMO у Харкові виявили значну кількість помилок у списках виборців. Наприклад, на виборчій дільниці № №.21, ТВК №.174, 40 із 100 перевірених імен та прізвищ виборців були написані з помилками.
- На виборчій дільниці №62 у Білій Церкві, ДВК записала близько 300 виборців у додатковому списку. Окрім того, голова відповідної ТВК визнав, що у списках виборців було близько 500-600 “мертвих душ”.
- Деякі ДВК не дозволяли переглядати списки виборців, щоб можна було перевірити їх точність. Наприклад, ДВК № 61 у Кіровограді, ДВК № 67 району №135 у Криму не дозволяли виборцям перевіряти свої імена у списках.

(В) Професійний рівень комісій на виборчих ділянках

Керівництво виборчих ділянок не завжди виконувало свої обов'язки, і не завжди було готовим зустрітися з виборцями. Окрім того, багато хто з членів комісії були вимушені покинути комісії або йшли за власним бажанням. У багатьох випадках їх змушували піти через те, що вони не відвідували засідання, хоча їх не повідомляли про час та місце проведення засідань. Наприклад, у ТВК №14 у Жмеринці, 1000 членів комісії із 6000 було замінено.

(С) Нерівне представництво кандидатів у виборчих комісіях

У Закарпатській області, голови ТВК в Ужгороді, Мукачевому, Хусті, Тячеві, Береговому та Сваляві підтвердили, що там виникало багато проблем із членами ДВК. Значну кількість із них кандидати призначали без їхньої згоди; відповідно, багато з них пізніше звільнилися від обов'язків.

(D) Відкритість роботи виборчих комісій

У Немирові Вінницької області, у ДВК №3 16 рішень утримувалися в сейфі або в інших місцях, де їх неможливо було побачити.

IV. НАСИЛЬСТВО ТА АРЕШТИ

Спостерігачі ENEMO були глибоко стурбовані рівнем насильства протягом передвиборчого періоду. Кампанія залякування з боку органів влади, спрямована проти молодіжних організацій, які працювали на програмах мобілізації виборців, широко освітлювалася. Окрім того, спостерігачі ENEMO були свідками таких випадків:

- 20 жовтня один із студентів мав на собі шарф із символікою на підтримку Ющенка. На вулиці, перед будівлею університету, на нього напали троє чоловіків, які зірвали з нього шарф та порвали його.
- 23 жовтня було спалено намет кампаній Ющенка у Луганську, після чого декілька активістів потрапили до лікарні.
- Під час зустрічі на підтримку Ющенка, на одного з організаторів напала група агресивних молодиків, які бризнули йому в обличчя з балончика із перцевим розчином.
- 20 жовтня, член Харківської районної ради та представник штабу Ющенка перевозив у приватному автомобілі матеріали кампанії; його автомобіль зупинили працівники ДАІ. Його змусили вийти з машини, звинувативши у керуванні автомобілем у стані сп'яніння. Через годину на місце події прибули начальник міліції міста В.Н. Дятлов, троє його заступників, представники Міністерства надзвичайних ситуацій, пожежні бригади та загін міліції спеціального призначення "Беркут". Представника Ющенка затримали та доправили до відділку міліції, після чого в його автомобілі було знайдено міни часів другої світової війни, яка містила 4.5 грами вибухівки. Мешканців вісімдесяти квартир, розташованих неподалік від місця стоянки автомобіля, евакуювали, а міни знищили. На цьому вечора, коли партійний оглядач С. Міназян та Заступник ради³ Матвієнко відвідали представника у відділку міліції, їм не було пред'явлено ніяких доказів його провини, незважаючи на те, що кримінальну справу вже було відкрито. Тільки після цього втручання його звільнили.

ДЕНЬ ВИБОРІВ

Місія ENEMO головним чином зосередила свою діяльність на спостереженнях протягом виборчої кампанії, звертаючи особливу увагу на те, чи було передвиборче середовище справедливим та відкритим. Разом з тим, організація спостерігала за ходом виборів на 300 виборчих ділянках у кожній області. Спостерігачів ENEMO стурбували факти серйозних порушень протягом усього дня виборів. Особливе занепокоєння викликало (1) виключення значної кількості виборців зі списків, (2) очевидні спроби впливати на процес виборів за допомогою перевезень великих груп виборців до виборчих дільниць, (3) різні форми залякування на дільницях та біля них з боку міліції та окремих осіб, які видавали себе за представників місцевої влади.

(А) Позбавлення права голосу через розбіжності у списках виборців

Місія ENEMO глибоко стурбована великою кількістю осіб по всій країні, котрим довелося піти з виборчих дільниць ні з чим; місія вважає ці факти однією з найбільших перешкод у будівництві сильної, повноцінної виборчої системи, які Україна повинна усунути. Спостерігачі зареєстрували серйозні порушення зі списками виборців у Києві, Луцьку, Сумах, Черкасах, Чернігові та Харкові. У багатьох випадках, ці проблеми призводили до того, що

3В оригіналі – Rada Deputy. A.Sh.

багато виборців були фактично позбавлені права брати участь у процесі, у якому вони бажали взяти участь.

Чинне законодавство дає змогу виборцям, яким не вдалося проголосувати, вимагати судового розслідування або ж слухання у Територіальній виборчій комісії. Незважаючи на це, ТВК не впоралися зі скаргами; в тих регіонах, де були присутні представники ENEMO процес видавався неадекватним при великій кількості скарг. Це викликало подив, тому що, порівняно з 1999 роком, кількість виборців не зросла.

Не отримавши відповіді в суді, багато хто з виборців почали акції протесту поза межами Територіальних виборчих комісій. Одна з найбільших відбулася на Голосіївській площі у Києві, де зібралося приблизно 1,000 осіб. Виборці також гуртувалися в цей день у Луцьку, Сумах, Києві та Черкасах.

З іншого боку, місія ENEMO відзначає, що безпрецедентна кількість виборців приїхала до Територіальної виборчої комісії для того, щоб знайти своє ім'я у списку виборців. Це позитивне явище.

Місія ENEMO відмітила такі інциденти, що викликають особливе занепокоєння:

- Спостерігачі доповідали, що 13% осіб, які намагалися проголосувати на Харківській дільниці №24 (ТВК №173), не змогли цього зробити.
- У Черкасах сотні виборців подали заяви із проханням дозволити їм проголосувати, після того, як їм довелося піти ні з чим.
- На виборчій дільниці №39 у Полтаві (ТВК №47), спостерігачі отримали інформацію про те, що 120 осіб підписали звернення із проханням дозволити їм проголосувати, у чому їм було відмовлено.

(В) Вплив на голосування через перевезення груп виборців до дільниць

Спостерігачі ENEMO відмітили численні випадки, коли автобуси виїжджали з сільських регіонів України з метою перевезення виборців до інших для голосування, або ж приїжджали до виборчих дільниць, щоб виборці могли проголосувати групою.

Ще більше занепокоєння викликало те, що декілька таких випадків проходили з використанням відкріпних талонів – коли виборців перевозили до іншого міста чи регіону (головним скоріше за все, до Києва та до Західної України), і наказували голосувати за конкретного кандидата, використовуючи ці талони. Більш за те, спостерігачі відмічали, що деякі групи виборців, яких привозили з інших міст, викликали напружені ситуації. Таким чином, головну увагу необхідно звернути саме на такий спосіб голосування.

ENEMO відмітила декілька особливо тривожних інцидентів:

- Спостерігач помітив чотири поїзди із шахтарями, які від'їжджали з Луганської області до Києва. За певними свідченнями, шахтарям видали відкріпні талони та наказали голосувати за Віктора Януковича.
- Спостерігачі помічали автобуси зі знаками Міністерства транспорту, які привезли від 75 до 100 виборців у Київ, до ТВК № 222, ДВК 103. Ці ж автобуси чекали на виборців, коли ті виходили з будинку.
- Спостерігач ENEMO помітив приблизно 100 осіб, які сідали на автобус у Донецьку; йому сказали, що вони їдуть у Львів підтримувати Януковича.
- ENEMO встановила, що 850 студентів з організації “Хоспіс” було привезено з Чернігова до Києва. За словами одного з них, їх найняли підтримувати Януковича в день

виборів у Києві, і пообіцяли заплатити по 25 гривень та видати квиток на рок-концерт, якщо вони проголосують за Януковича.

(С) Різні форми залякування

Протягом усього дня, спостерігачі ENEMO помічали присутність міліції та військовослужбовців всередині дільниць, а також групи людей поза їх межами, які висловлювали погрози на адресу виборців.

ENEMO відмітила декілька особливо тривожних інцидентів:

- У Києві та Донецьку, спостерігачі помітили групи нетверезих та агресивних молодиків, із синіми пов'язками на руці, які стояли поза межами багатьох виборчих дільниць. На запитання, кого вони представляють, вони давали суперечливі відповіді, включно з “громадським порядком”.
- ENEMO отримала тривожні повідомлення про залякування виборців у Сумах з боку нетверезих молодиків, які агресивно спонукали виборців віддавати свої голоси за Януковича. У той же час, в офіс незалежної регіональної радіостанції “Всесвід” було кинута запалювальну бомбу.
- У Хмельницькому (ТБК 193, ДВК 176), при вході до відділку, спостерігачів ENEMO зупинили двоє осіб, які представилися “дружинниками”. ПС помітили, що вони інструктували виборців стосовно того, що вони повинні голосувати за одного кандидата.
- У Кіровограді, на ДВК №91 та 18 (ТБК № 100), група озброєних чоловіків атакувала виборчу дільницю, порвала бюлетені та викрала документи.